

N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Anonimni recenzent

Anonimna recenzija postoji zato da bi recenzent mogao slobodno, bez bojazni da se nekom zamjeri, iznijeti svoje mišljenje. Zato što nije opterećena bilo pozitivnim bilo negativnim emocijama, njegova je prosudba nepristana i objektivna, pa stoga ima sve one odlike koje ima i znanstveni rad što mu je došao na čitanje. No svaka se dobra namjera na kraju izvitoperi, pretvori u svoju suprotnost – da bi se potvrdila ona stara: “*Extrema tanguntur.*” To se, eto, dogodilo i s institutom anonimne recenzije znanstvenih radova koji stižu u časopise.

Da bi recenzija odražavala najviše vrline znanstvenoga rada, te se vrline moraju sastajati i u uredniku koji odlučuje o recenzentu. U idealnom bi slučaju urednik morao dobro poznavati recenzente, pa onda prema temi članka odabrati najboljega. No prije svega trebao bi poznavati tematiku svojega časopisa, biti sposoban shvatiti o čemu je u pristiglom rukopisu riječ i već prije nego što odluči kome će ga poslati na recenziju, procijeniti i ocijeniti njegovu valjanost. Pravo govoreći, to i nije tako teško – ako čovjek ima dovoljno iskustva u uređivanju, recenziranju, pisanju, a prije svega u čitanju znanstvenih radova. Koliko mi treba da povežem ono što piše u znanstvenom radu? Dvije, možda tri minute. Mogu li od danas do sutra napisati prikaz knjige, recimo za ovaj časopis? Mogu, jer je ne trebam cijelu pročitati; dovoljno mi je da je prelistam te tu i tamo pročitam nekoliko rečenica. To je vještina koja se steže dugogodišnjim redovitim čitanjem. Kada sam radio, bilo mi je normalno da svaki dan pročitam dva ili tri znanstvena rada, pa nije čudno da sada mogu u minutu-dvije dobiti dojam o onome što piše na nekoliko stranica, a da nisam prošao razvikani tečaj brzog čitanja (*skim reading*).

No problem je što se danas slabo čita. Neki mi je mlađi kolega priznao kako nije pročitao nijednu knjigu na engleskom jeziku, a koliko ih je pročitao na hrvatskom nisam se usudio ni pitati. Drugi pak, stariji – inače član HAZU-a – kaže da mu je teško pročitati knjigu na engleskom. Pa kako je onda čitao (tuđe) i pisao (svoje) radove? Valjda se još kao mlad dočepao šefovskog mjesta, pa su to za njega činili drugi.

I što da sad takav, koji je uvijek šefovao a nikad radio, čini kad dobije – kao “vrhunski znanstvenik” mjesto urednika u vrhunskom časopisu? Činit će ono što svi urednici manje-više čine, a to je da svoj posao prepuste autoru. Dok je u vrijeme kada sam počeo raditi bilo dovoljno poslati rukopis s popratnim, čisto kurtoaznim pismom (“Molim vas da razmotrite mogućnost objavljivanja rukopisa u vašem časopisu...”), danas autor mora ispunjavati bezbroj rubrika u nekakvom formularu: što je i zašto istraživao, zbog čega bi njegov rukopis trebalo objaviti, što je u njemu originalno, a što nije i na kraju – kao kruna svemu – od autora se traži da predloži recenzente. Neki časopisi još pružaju nekakav privid anonimnosti time što autor mora predložiti tri recenzenta, dok je u drugima

dovoljno predložiti samo dva. Ne znam koliko bi čovjek trebao imati nizak kvocijent inteligencije a da ne shvati kako će upravo tim dvama recenzentima njegov rukopis ići na recenziju.

No dobro, koga da autor odabere? Može izabrati kolege koje poznaje i s kojima može bitno surađuje. Druga je mogućnost da izabere kao recenzente autore radova koje citira. Iz takvog izbora proizlaze tri vrste recenzije: 1.) hvalospjevna, 2.) nemarna i 3.) zlobna.

Prvu, hvalopojnu recenziju pišu, razumije se, autorovi poznanici i suradnici. Da ne znam što u rukopisu piše, autor može biti siguran da recenzent neće napisati kako rad nije prikladan za objavljivanje. Možda će se potruditi da dade primjedbe, no ne i takve koje bi mogle naljutiti autora. To znači da neće napadati izbor teme, metode i zaključke, dakle ono zbog čega bi se rad mogao odbiti. Od takve recenzije autor ima, nažalost, malo koristi, jer recenzija ne služi samo zato da bi rad mogao bio objavljen nego i da autora podučiti, da mu dade smjernice u radu. Čovjek nikad ne smije biti sasvim zadovoljan s postignutim. Uvijek treba težiti prema boljem. To je uvjet napretka, a i svrha recenziranja, ona šira.

Dok je ta prva vrsta recenzenata s nečim motivirana, prijateljstvom ili obzirom prema autoru, one druge dvije vrste (nemarna i zlobna) nisu motivirane ni s čime. Dođe vam rukopis na recenziju na koju ćete potrošiti možda i dva dana, a za taj posao nećete dobiti ni kune (dolara ili eura) honorara. Zašto da radite, čemu da se trudite? Ideja opće znanstveničke solidarnosti ima slabu prođu: da trebam recenzirati tuđe radove zato jer netko to mora činiti s mojima, lijepo je moralno načelo, ali gdje su ti moralni, načelni ljudi? Tu i tamo se možda nađe pokojni “mučenik znanosti”, no većina se povodi za jednim drugim načelom, a to je da se poklonjenom konju ne gledaju zubi. Takav će, nemarni recenzent samo ovlaš pročitati članak, ukazati na krivo napisane riječi (da se vidi kako je nešto napravio) a onda predložiti citiranje svojih radova (da za svoj trud bude na neki način obeštećen). No i to je dobro. Ako ništa drugo, rad je prošao recenziju.

Sasvim je međutim druga priča s trećom vrstom recenzenata, onima zlobnim. To su oni koji ne mogu prihvatiti da se netko bavi istim područjem kao i oni, pa još hoće u tome biti uspješniji. Takvi će, zlobni recenzenti tražiti i najmanju sitnicu kako rad ne bi bio objavljen. Usto će u pisanju recenzije naći priliku za izživljavanje svojih frustracija: kad već ne mogu reći svome šefu sve što mislim, reći ću autoru – jer mi ništa ne može! Bijedno.

No što je razlog svemu tome, što je temeljni uzrok te tri vrste (nevaljalih) recenzenata? Rekao bih neprofesionalizam. Jer kad bi recenzenti dobivali novac za svoj rad, onda bi se svaki od njih trudio da radi što bolje, što kvalitetnije e da ne izgubio lijep izvor prihoda. Ovako svatko radi iz nekih svojih, ne uvijek časnih pobuda.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr